

giai eszköztár segítségével és a szakmailag felkészült pedagógus segítségével az oktatási folyamatban alkalmazható” (121. o.), párhuzamot vonva hatásmechanizmusában a pszichoterápiákkal és a művészetterápiákkal. A hetedik fejezetben így az állatasszisztált terápia említése mellett bemutatja a drámaterápiát, játékterápiát, muzikoterápiát (zeneterápia), arteterápiát (képzőművészeti terápia) és biblioterápiát (olvasásterápia). A pszichoterápiás hangsúlyú arteterápia helyett azonban Stiburek, a prágai Károly Egyetem oktatójának pedagógiai orientációjú megközelítését, az „artefiletikát” említi, a dráma- és biblioterápia esetében pedig Majzlanova munkáit ajánlja.

A könyv eredeti célcsoportja mellett tehát magyarországi olvasók érdeklődésére is számot tarthat. Különösen ajánlom a kötetet azoknak a budapesti képzésben ma (gyógy)pedagógussá váló felvidéki hallga-

tóknak, akik a szlovák iskolarendszerben tervezik szakmai pályafutásukat, és azon integráló magyarországi pedagógusoknak, akik kapcsolatban állnak felvidéki iskolákkal, illetve érdeklődnek az integráció ottani működése iránt. A kötet legnagyobb érdeme, hogy általa nemzetközivé vált a magyar nyelvű gyógypedagógia, többszólamúsága pedig felfrissítheti a két ország közötti szakmai párbeszédet és tapasztalatcserét az inkluzív nevelés és a gyógypedagógia témakörében.

Strédl Terézia (2013): *Inkluzív pedagógia, avagy a gyógypedagógiáról másként*. Selye János Egyetem Tanárképző Kara, Komárom.

Schiffer Csilla

adjunktus, PhD, ELTE BGGYK

Neveléstörténeti polifónia Pukánszky Béla tiszteletére

Ha zenei fogalommal szeretnénk élni, akkor az Ünnepi tanulmányok a 60 éves Pukánszky Béla tiszteletére című kötet főszólama, vagyis duxa, az ünnepelt eddigi tudományos tevékenysége.

A tanulmánykötet minden darabja valamilyen módon ehhez a sokszínű – és még közel sem teljes – munkássághoz kapcsolódik.

A tanulmányok között egyaránt helyet kaptak neves pálya- és szerzőtársak, valamint tanítványok munkái is, melyek változatossága egyszerre mutatja Pukánszky Béla széles kutatói érdeklődését, illetve „választott hazájának”, a pedagógiának sokszólamúságát. Az ünnepi kötet szerkesztői – Fízel Natasa és Nóbik Attila – a magyar neveléstörténet fiatal, ismert kutatói, akik maguk is Pukánszky-tanítványok.

Az elmúlt években szép számban megjelent ünnepi kiadványok sorába illeszthető kötetet lapozgatva felmerülhet az olvasóban, mi pontosan a célja egy-egy, az adott tudományterület jeles képviselőjének tiszteletére összeállított

munkának. A születésnapok és évfordulók aktualitásán megjelent tudományos igényű írások az ünnep mint rítus elemeiként egyszerre jelentenek tisztelgést a jubileumát ünneplő előtt, illetve személyén keresztül magának a tudománynak. Ebben az érte-

lemben az ilyen kötetekben publikált műveknek különleges szerepük van.

A kötet 17 tanulmányt foglal magában, melyek témaválasztásukkal szélesen értelmezik a neveléstörténeti kutatásokat, így nemcsak gyermekkor-történeti, nőtörténeti, egyetem-történeti, professzió-történeti vagy gyógypedagógia-történeti irányultságú írásokat találunk a kötetben, hanem tudományelméleti, neveléstudomány-történeti és eszmétörténeti írásokat is. A tanulmányok a szerzők neve szerinti ábécé-sorrendben követik egymást, egyéb rendszerező elvet nem alkalmaztak a szerkesztők. A kötet nemcsak tartalmilag fedi le egy jelentős szeletét a hazai neveléstörténetnek, hanem földrajzi értelemben is, hiszen az ELTE, a Wesley János Lelkészképző Főiskola, az SZTE, a PTE, a DE, az ME és a PE neves professzorait, munkatársait és doktoranduszait is megtalálhatjuk a szerzők között.

Az első tanulmányt Bíró Zsuzsanna Hanna (ELTE) jegyzi, aki a német szakos diplomával rendelkező nők karrierlehetőségeinek és szakválasztási stratégiáinak összefüggéseit tárta fel 1895-től 1945-ig bezárólag. Bíró gender aspektusú írása a történeti szociológia módszertanával dolgozik, rávilágítva a német szak munkaerő-piaci értékére a tárgyalt időszakban. A rendkívül adatgazdag tanulmány a neveléstörténet jelenlegi kvantitatív, szociológiai diskurzusát erősíti, amit, többek között, Karády Viktor vagy Nagy Péter Tibor neve is fémjelez.

A sorban következő tanulmány szerzője a kötet egyik szerkesztője, Fizel Natasa (SZTE), aki a szegedi Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola történetével kapcsolatban végzett nagyobb kutatásának egy újabb állomását teszi közzé. A földrajz, természetrajz, vegytan szakcsoport hallgatóinak 1928 és 1937 közötti egyetemi áthallgatási adatainak vizsgálata jól illeszkedik az első tanulmány által felvezetett kvantitatív metodológiára építő elemzésekhez.

Az ünnepi kötet harmadik, illetve negyedik tanulmányának fókuszát az 1945 utáni események jelentik, biográfiai meg-

közelítéssel. A jelenkortörténet-írás számos módszertani, ismeretelméleti, illetve etikai kérdést is felvet, melyekről történészek körében is élénk vita bontakozott ki az utóbbi időkben.¹ A neveléstörténetesek között mind több kutató foglalkozik a második világháború utáni időszakkal, így a felmerülő történetírói dilemmák a neveléstudomány önértelmezését szolgáló vizsgálatok számára is relevánsak. *A gyermekfényképezés Reismann Marian munkásságában* című tanulmány Géczy János (PE) és Somogyvári Lajos (PE) közös munkája, amely ikonológiai-ikonográfiai alapokról indulva jutott el a biográfia tematikához. Közös munkájukban a pedagógiai sajtó vizsgálatának – bizonyos tekintetben marginalizált – szereplőire (a fényképezésekre) hívják fel a figyelmet.

Egy már összeszokott szerzőpáros – Golnhofer Erzsébet és Szabolcs Éva (ELTE) – írása a kötet negyedik tanulmánya, amely az ELTE neveléstudományi diskurzuskutató projektjének újabb eredményét is jelenti. Az 1945 utáni magyar neveléstudomány történetének tárgyalásánál is alapvető kérdésként merül fel a folytonosság és megszakítottság problematikája. Az egyes életutak, életpályák kapcsán talán még plasztikusabban rajzolódhat ki ez a problémakör. Az oral history módszerre különösen adekvát lehet adott kérdéskör tárgyalásánál, de miként erre a szerzők is utalnak, a nyelv retorikai potenciálja sokszor kérdésessé teheti a beszámoló verifikálhatóságát, ezért a kutatói páros Ágoston György 1945 és 1959 közötti életútjának vizsgálatával „nem a történelmi »igazságot«, hanem a visszaemlékezésből kibontakozó személyes értelmezést tekinti kutatása tárgyának” (71. o.).

Hatos Gyula (ELTE) és Varga Imre (SZTE) közös, főként a szakirodalom szintézisére építő írása az intézményesülő magyar gyógypedagógia történetéhez kínál újabb adalékot Náray-Szabó Sándor 19–20. század fordulóján kifejtett jelentős reformtevékenységének bemutatása révén. A tanulmány aktualitását, a reformer halálának 100 éves évfordulóján túl, munkásságának szegedi vonatkozásai jelentik.

A dolgozatban felvillantott életrajzi adatok alapján Náray-Szabó Sándor részletesebb biográfiájában érdekes kutatási irányvonal lehetne személyes kapcsolati tőkéjének feltérképezése és elemzése, ami a korszak karrier-építési stratégiáira vonatkozóan nyújthatna további ismereteket.

Kékes Szabó Mihály (SZTE) és Varró Mária (SZTE) jegyzik a hatodik tanulmányt, mely a professzió-történeti, illetve egyetemtörténeti írások körét gazdagítja az ünnepi kiadványban. Az Országos Középiskolai Tanáregyesület Kolozsvári Köre első tíz évének (1897–1906) működését leíró módon bemutató tanulmány vállaltan épít a Pukánszky Béla vezette, kolozsvári–szegedi egyetem tanárképzéséhez kapcsolódó OTKA-kutatás eredményeire, ami az egyetem adott régió kulturális életére kifejtett hatásának egy alternatívájára hívja fel a figyelmet. Ez a kérdéskör áttételesen napjaink oktatáskutatásában is aktuális lehet.

Kéri Katalin (PTE) egy, a 17–18. századi tudós nőkkel foglalkozó mikro-biográfiai alapozású tanulmánnyal köszönti az ünnepeltet. A nemzetközi szakirodalom eredményeit és a 18–19. századi hazai sajtó vonatkozó cikkeit szintetizáló kutatás Pukánszky gender szemléletű munkáinak recepciójáról is árulkodik. Kéri a töle megszokott multiperspektivikus módon közelít a témához. A tudós nők történetei nemcsak egy nagyobb nőtörténeti kutatás újabb állomását jelentik, hanem a tudománytörténeti kánon határainak újrarájzolását is.

Az értelmileg akadályozott gyermekekkel és felnőttekkel kapcsolatos középkori társadalmi attitűdök alakulását tekinti át Magyar Adél (SZTE). Magyar posztstrukturalista szemléletű dolgozatában a hazai és nemzetközi szakirodalom eredményeit egyaránt felhasználta. A problémakör további tárgyalásánál újabb vizsgálati szempontot kínálhat a család, illetve a rokonsági háló szerepe a fogyatékkal élőkről való gondoskodás kapcsán, hiszen a középkorban a hasonlóan marginalizált rétegek (pl. a szegények és a koldusok) esetében ez meghatározó jelentőségűnek mutatkozott (ld. *Gyáni*, 1999).

Mikonya György (ELTE) a német szellemtudomány és kultúrpedagógia jeles képviselőinek – Dilthey, valamint tanítványai közül Spranger, Nohl és Litt – neveléssel kapcsolatos elképzeléseit foglalja össze szemléletesen; rámutatva koncepcióik különbségeire (pl. az eltérő fogalomhasználatukra), illetve hasonlóságaikra. Mikonya egy fejlődéselvű történetiszálra felfűzve értelmezi a múlt század első felének magyar szemleli életére is jelentős hatást kifejtő teoretikusok neveléseméleti és filozófiai nézeteit.

Nagy Péter Tibor (Wesley) tanulmányában a felsőfokú végzettséggel rendelkezők számát igyekszik rekonstruálni a 20. század első felére vonatkozóan. Munkáját nemcsak a sokszor hiányos adatsorok nehezítették, hanem a két világháború közötti Magyarország területi módosulásai is, ennek ellenére a rendkívül alapos, nagy adatsorokat mozgó elemzése révén sikerült releváns megállapításokat tennie. A felsőfokú végzettséggel rendelkezőkre irányuló elemzéseknél talán nem teljesen érdektelen adalék lehetne a külföldön végzetekre vonatkozó adatokat is figyelembe venni, hiszen a középkor óta a vezető értelmiségi csoportok jelentős hányada folytatott tanulmányokat az ország határain túl, ami szintén sokat elárulhat az adott korszak művelődési viszonyairól, illetve segíthet egy teljesebb korkép megrajzolásában.

Németh András (ELTE) írása a neveléstudomány nemzetközi diskurzusa legújabb tudományfejlődési irányvonalainak egy metaszintű reflexiója, melynek fókuszát a történeti-antropológiai megközelítés adja. A tanulmány külön értéke az összegző gondolatainál megfogalmazott „kvantitatív és kvalitatív nézőpont egyenrangúsági »kényszere«” (184. o.). Ez arra a több szempontú megközelítési lehetőségre hívja fel a figyelmet, amely révén az emberi világot, a társadalmi valóságot komplexebb módon értelmezhetjük. Németh tanulmánya ebben a vonatkozásában az egész kötet szellemiségét is megragadja.

Nóvik Attila (SZTE) nemcsak a kötet társszerkesztőjeként vállalt szerepet,

hanem szerzőként is. A *Család és Iskola* folyóiratot vizsgálta a néptanítóság szakmäsodásának dualizmus kori pedagógiai közéletére vonatkozóan. A téma historiográfiai áttekintését és elméleti háttérének felvázolását követően a lap előfizetői adatait elemezte a néptanítói tudás konstruálására, valamint a tanítónők szakmai közéletben betöltött szerepére koncentrálvá a századfordulóig. A mikro kutatás tanítónőkre vonatkozó eredményei különösen értékesek, hiszen a korszak pedagógiai közéletének új szempontú interpretációját kínálja, ami további kutatásokra inspirálhat.

A következő két tanulmány a magyar pedagógiatörténet által is számon tartott személyek életpályájának eddig ismeretlen vagy kevésbé ismert szeletének feltárására vállalkozott. Orosz Gábor (DE) és Pénzes Dávid (ELTE) Prohászka Lajos doktorátusának történetét írták meg széleskörű levéltári forrásokra támaszkodva, ami nemcsak „egy tehetséges fiatalember tudományos pályájának indulását, karrierjének kezdetét” (208. o.) mutatja be, hanem a két világháború közötti Magyarország felsőoktatásának működéstörténetéhez is szolgáltat adalékokat.

Pethő Villő (SZTE) Kodály Zoltán „személyes élet(mód)reformját” szintén primer forrásokra támaszkodva a 19–20. század fordulóján megjelenő életreform-mozgalmak történetébe ágyazta be, illetve a neves magyar zenepedagógus viszonyát tárta fel az egyes szellemi műhelyekkel. Rébay Magdolna (DE) a budapesti piarista gimnázium kapcsán végzett kutatása a hagyományos elit dualizmuskori iskoláztatási stratégiáinak feltérképezéséhez járul hozzá, ami egy több részeredményét már korábban bemutató jelentős ívű projekt újabb állomását jelenti. Rébay a neveléstörténet-írás klasszikusnak tekinthető forrásbázisára – az iskolai értesítőkre – építette kutatását, mely kútfők relevanciáját jelen munka is megerősíti.

Sáska Géza (ELTE) *A beteg társadalom, betegítő iskolája és a betegé tett gyerek. Eszmetörténeti vázlat* című munkája egy korábban megjelent tanulmányának (ld.

Sáska, 2013) átdolgozott változata, melyben egy rendkívül izgalmas pedagógiai kérdést vizsgál – valóban csak vázlatosan. A Ratio Educationis elemzéséből kiindulva vezeti le, hogy a 20. század elejére az iskolát érintő különböző narratívákban az egészség-betegség – avagy a jobbitó-betegítő dichotómia – milyen változásokon ment keresztül. Érdekesen árnyalhatná a felvetett problémakört további szövegek (pl. 1868:38 tc.) beemelése a kutatás korpuszába.

A kötet végén kapott helyett Ugrai János (ME) tanulmánya. Johann Genersich munkásságának a nevelés elméletére és gyakorlatára vonatkozó írásainak vizsgálatán keresztül a felvilágosodás, illetve a filantropizmus jegyében megfogalmazott pedagógiai koncepciónak bemutatására vállalkozott a szerző.² Ugrai, alapvetően klasszikus történelmi módszerekkel élve, igyekezett jól körülhatárolt problémakörök mentén megragadni Genersich pedagógiai nézeteinek esszenciáját.

A kötet valamennyi írása táplálkozik Pukánszky Béla munkásságából, még ha annak hatása csak közvetett módon realizálható is a szövegek kapcsán. A tanulmányok eltérő szövegeken szólalnak meg tematikájuk és módszertani változatosságuk révén. Azonban a középkortól a jelenkorig terjedő vizsgálódásuk minden esetben érvényesíti a múlt eseményeinek jelen perspektívájából kiinduló kritikus újraértelmezését.

A 2014 decemberében megjelent kiadvány nyomdai kivitelezése, tipográfiája alapvetően megfelelő. A papíralapú változat technikai megvalósításával kapcsolatban egyedüli kritikaként említhetjük, hogy az egyes ábrákról és diagramokról az adatok nehezen leolvashatók a szürkeárnyalatos nyomtatás és a méretarányok miatt, de ez csak bizonyos tanulmányok esetében okoz problémát.

A 21. század tudományfejlődési tendenciáinak része, hogy a legújabb kutatási eredmények digitális formában a nagyközönség számára is elérhetőek legyenek a világhálón. Különösen a kis példányszámú, papíralapú kiadványok esetében fon-

tos ez, hiszen így a tudomány folyton alakuló szövetének valóban organikus részei lehetnek. Külön örvendetes tehát, hogy a bemutatott kötet esetében is terveznek online megjelenést is a szerkesztők. Jelen recenzió nem tekinti tárgyának azoknak az apróbb formai, stilisztikai és szerkesztési hibáknak a körét részletezni, amelyek az éles szemű olvasónak feltűnhetnek, csupán az előkészületben lévő digitalizált változat megjelenése során elkerülhető pontatlanságokra szeretné felhívni a szerkesztők figyelmét, hogy valóban az ünnep maximája legyen jelen a kötet minden részletében.

Irodalomjegyzék

Fizel Natasa és Nóbik Attila (2015, szerk.): *Ünnepi tanulmányok a 60 éves Pukánszky Béla tiszteletére*. Szegedi Egyetemi Kiadó – Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged.

Gyáni Gábor (1999): Könyörületesség, fegyvelmezés, avagy a szociális gondoskodás genealógiája. *Történelmi Szemle*, **41.** 1–2. sz. 57–84.

Sáska Géza (2013): A gyógyító és betegítő iskola. *Educatio*, **22.** 2. sz. 147–158.

Jegyzetek

¹ Vö. *A jelenkortörténet-írás problémái, Kerekasztal-beszélgetés a Politikatörténeti Intézetben*, 2010. november 11.

² Itt kívánjuk megjegyezni, hogy Johann Genersich neve a tanulmány címében és a tartalomjegyzékben is rosszul szerepel Johann Generischként.

Vörös Katalin

egyetemi tanársegéd,
Pécsi Tudományegyetem,
Bölcsészettudományi Kar Neveléstudományi
Intézet, Nevelés- és Művelődéstörténeti
Tanszék